

Zmarł Wsiewołod M. Potin (1918–2005)

Wraz ze spóźnioną o dwa lata księgą pamiątkową, poświęconą jubileuszowi 85-lecia Wsiewołoda Michajłowicza Potina, długoletniego dyrektora Działu numizmatyki Ermitażu, doszła do nas z Petersburga smutna wiadomość o jego śmierci. Nastąpiła ona po ciężkiej chorobie w dniu 11 września 2005 r. Tak zamknął się długi okres życia i działalności tego wybitnego badacza, znawcy monet zachodnioeuropejskich, głównie z okresu średniowiecza.

Urodził się 28 marca 1918 roku w Rjazaniu w rodzinie urzędnika. Kształcił się w Leningradzie na nauczyciela szkolnego. Już wcześniej jednak nawiązał kontakt z Działem numizmatyki Ermitażu. Jego numizmatycznym nauczycielem stał się ówczesny dyrektor tego Działu, znany badacz niemieckich monet — Nikolaus Bauer (zm. 1942). Po przejściach związanych z II Wojną Światową — niewola niemiecka i prześladowania stalinowskie — W. M. Potin rozpoczął pracę w Dziale numizmatyki leningradzkiego Ermitażu. Pełnił w nim różne funkcje, dochodząc do stanowiska dyrektora, które zajmował przez blisko ćwierć wieku, od 1974 do 1998 r. Poza pracą muzealną poświęcał się również dydaktyce, przez ponad 30 lat prowadząc wykłady z numizmatyki na wydziale historycznym Uniwersytetu Leningradzkiego/Petersburskiego i opiekując się aspirantami.

Jest autorem ponad dwustu prac dotyczących numizmatyki. Spośród nich największe znaczenie ma książka *Drevnaja Rus' i evropejskie gosudarstva v X–XIII vv. Istoriko-numizmatičeskij očerok*, Leningrad 1968. Autor wykorzystał w niej znaleziska monet z Europy

Środkowej i Zachodniej w Rosji dla badania stosunków ekonomicznych między tymi obszarami. Bardzo użyteczne są dwie dalsze prace o charakterze inwentarzowym. Pierwsza zestawia wszystkie skarby wczesnośredniowieczne z monetami zachodnimi odkryte na terenie dawnej Rusi (Trudy Gos. Erm. IX, Numizmatika 3, 1967), druga natomiast rejestruje i omawia znaleziska monet w grobach (Trudy Gos. Erm. XII, Numizmatika 4, 1971). Ponadto odnotować trzeba szereg rozpraw i artykułów poświęconych bądź różnym zagadnieniom związanym z napływem, obrotem czy ustaniem napływu obcych monet na Ruś, bądź też dotyczących poszczególnych rodzajów monet, np. francuskich, włoskich, węgierskich, anglosaskich czy holenderskich. Osobną grupę stanowią opracowania niektórych skarbów z monetami zachodnioeuropejskimi. Dużym osiągnięciem jest tom 50 w ramach prestiżowej serii *Sylloge of Coins of the British Isles*, obejmujący monety anglosaskie do 1016 r. przechowywane w zbiorach Ermitażu (New York 1999).

W. M. Potin był może najbardziej otwartym na zagranicę numizmatykiem działającym w Związku Radzieckim, a potem w Rosji w 2. połowie XX w. Uczestniczył m.in. w międzynarodowych kongresach numizmatycznych w Nowym Jorku i Waszyngtonie, w Bernie, Brukseli i po raz ostatni w Berlinie w 1997 r. Brał też udział w pamiętnym sympozjum w Sigtunie w 1989 r., jak to dokumentuje zbiorowe zdjęcie zamieszczone na końcu tomu publikującego materiały (CNS, n.s. 6, *Sigtuna Papers*, Stockholm 1990). Przygotowywał informacje o literaturze rosyjskiej dla tomów na kolejne Kongresy i dla pisma *Numismatic Literature*. Najżywsze kontakty łączyły go wszakże z Niem-

cami, gdzie jeździł w celu wygłoszenia odczytów i gdzie często publikował, zwłaszcza w nieistniejącym już piśmie *Hamburger Beiträge zur Numismatik*. Nic więc dziwnego, że to właśnie w obu państwach niemieckich został uhonorowany najszczerzej: medalem Kurta Reglinga w Berlinie, srebrnym medalem Towarzystwa międzynarodowej historii pieniądza, członkostwem honorowym Westfalskiego Towarzystwa Numizmatycznego. Dostał zaszczyczeń również i w innych krajach. Był członkiem honorowym towarzystw numizmatycznych w USA, w Szwecji, Finlandii i w Sankt Petersburgu. Na berlińskim kongresie w 1997 r. został wybrany na członka honorowego Międzynarodowej Komisji Numizmatycznej.

Po raz pierwszy jednak wyróżniono go w Polsce — już w 1970 r. — honorowym członkostwem Polskiego Towarzystwa Archeologicznego. Był to wyraz wizerunku w naszym kraju, publikacji w naszych czasopiśmie (WN, *Biuletyn Numizmatyczny, Łódzki Numizmatyk*), a przede wszystkim nawiązanej współpracy. Dotyczyła ona informacji o polskich monetach w zbiorach Ermitażu oraz o znaleziskach z byłego zaboru rosyjskiego, które trafiły do akt Komisji Archeologicznej w Petersburgu. W dwóch częściach, w oddzielnych zeszytach WN, ukazała się bardzo cenna dla nas praca W. M. Potina: *Znaleziska monet na obszarze Polski według danych archiwów leningradzkich*. Część I dotyczyła lat 1859–1889 (WN XI, 1967, zeszyt dodatkowy), część II lat 1890–1913 (WN XV, 1971, z. 4). W sumie dostarczyły one informacji o ponad 300 znaleziskach, w olbrzymiej większości zupełnie nam nie znanych. Po raz ostatni praca tego zasłużonego badacza ukazała się w Polsce zaledwie przed dwoma laty, a dotyczyła złotych monet karolińskich w zbiorach Ermitażu (Pol. Num. News VII, 2003).

Na koniec wróćmy jeszcze do tomu jubileuszowego, wspomnianego na wstępie. Nosi on tytuł: *Chranitel, issledovatel', učitel'. K 85-letiju V. M. Potina. Sbornik naučných statej*, red. T. I. Slepova, Sankt-Peterburg 2005, 188 ss. Po krótkim wstępie pióra redaktorki omawiającym zasługi jubilata umieszczono jego pełną bibliografię. Na jej końcu znajduje się interesująca wiadomość, iż w Kijowie jest w druku obszerna praca V. M. Potina o wyobrażeniach na monetach zachodnioeuropejskich. Dalej następuję

17 prac współpracowników i uczniów jubilata. Są one bardzo zróżnicowane pod względem tematyki i chronologii. Dotyczą zarówno numizmatyki starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej, jak też heraldyki, epigrafiki, ikonografii, medalierstwa i falerystyki, a także historii nauki. Zrozumiałe jest, że tyczą one w dużej mierze tematyki zachodnioeuropejskiej, choć reprezentowana jest również tematyka rosyjska, a nawet orientalna. Do najciekawszych prac należy obszernie studium N. A. Sobolewej o genezie znaku Rurykowiczów, przyczynki I. Leimusa o bardzo rzadkiej monecie złotej Gotharda Kettlera (1559–1561) i T. M. Bergi o dirhemopodobnych zawieszkiach na Łotwie. Zainteresowanie budzi również opublikowany przez N. V. Frołową skarb monet z XVI–XVII w. odkryty w 1962 r. pod Sewastopolem na Krymie (tpq 1628). Zawierał on obok dominujących tu monet polskich Stefana Batorego i Zygmunta III również reale Hiszpanii i jej kolonii, a także talary krajów niemieckich i 2 alfony tureckie.

Wydaje się, że ta interesująca publikacja, przygotowana na jubileusz Wsiewołoda Potina, dobrze czci pamięć tego zasłużonego dla wielu krajów badacza.

Stanisław Suchodolski

XIII Ogólnorosyjska Konferencja Numizmatyczna, Moskwa, 11–15 maja 2005 roku

Już po raz trzynasty zebrali się rosyjscy numizmatycy na ogólnorosyjskiej konferencji (zwanej dawniej ogólnosowiecką). Dotychczasowe spotkania odbywały się między innymi w Sankt Petersburgu, Nowogrodzie, Jarosławlu i Moskwie. XIII konferencja została zorganizowana przez Muzeum im. A. Puszkina w Moskwie. W przeddzień rozpoczęcia obrad odbyło się spotkanie Międzynarodowej Komisji Numizmatycznej, na którym omawiano zmiany w *International Numismatic Newsletter*, postępy prac nad publikacją materiałów Kongresu w Madrycie oraz plany dotyczące XIV Międzynarodowego Kongresu Numizmatycznego, który odbędzie się w 2009 roku w Glasgow.

Rosyjscy numizmatycy mają bardzo szeroki wachlarz zainteresowań. Na konferencji zarejestrowanych było aż 186 referatów. Nie-

stety, ze względu na dość chaotyczną organizację, duża część z zaplanowanych wystąpień się nie odbyła, mimo że autorzy byli obecni. W pewien sposób rekompensuje to przygotowany na konferencję tom ze streszczeniami. Wystąpienia obejmowały tematykę europejskiego mennictwa antycznego, średniowiecznego i nowożytnego. Równie liczne były referaty poświęcone zagadnieniom związanym z mennictwem środkowo i daleko azjatyckim. W tej dużej liczbie odczytów zwracała uwagę zdecydowana przewaga wystąpień poświęconych późnośredniowiecznemu muzułmańskiemu mennictwu Europy wschodniej i Azji środkowej. Monety Złotej Ordy, Czuczudów, Chorezmu, Buchary czy Mongołów wzbudzają dziś w Rosji wielkie zainteresowanie. Widoczne to było również w zestawie literatury, jaki można było obejrzeć i nabyć w kularach.

Mimo że konferencja miała charakter krajowy, nie zabrakło w Moskwie badaczy z innych państw. Obecni byli przedstawiciele USA, Iranu, Szkocji, Francji, Belgii, Szwecji, Danii, Estonii, Łotwy, Litwy, Białorusi, Ukrainy oraz Polski. Z badaczy polskich, Stanisław Suchodolski wygłosił referat „Sootnošenje meždu legendoj i izobraženiem na monetach Centralnoj, Severnoj i Vostočnoj Evropy X–XI vv.”, gdzie przedstawił przykłady zgodności i niezgodności tych podstawowych elementów stempli. Marta Męcłewska zaprezentowała wyniki swoich badań nad królewską kolekcją numizmatyczną Stanisława Augusta w referacie „MUSAEI NUMMORUM: korolevszkaja kolekcija Stanislava-Avgusta v zagranicznych i polskich archivnich istočnikach”. Mateusz Bogucki w odczycie „Načalo importa dirhemov v zonu Baltijskovo morja v svete novych nachodok” przedstawił najnowsze poglądy dotyczące napływu dirhemów do północnej Europy, opierając się na znaleziskach z Janowa Pomorskiego — Truso.

Wątek polski przewijał się również w kilku innych referatach. Za najistotniejsze wypada uznać opublikowanie przez T. Stukałową trzech denarów Mieszka Bolesławowica (opisanych jednak jako Mieszka I – typy I.1, II.2, II.3), znajdujących się w zbiorach Muzeum Historycznego w Moskwie. Niestety nie znana jest proveniencja tych monet, które odnaleziono w nieskatalogowanym zbiorze, który powstał w latach 50. XX wieku, głównie na bazie kon-

fiskat z lat 20. i 30. ubiegłego wieku. Dwa denary znajdowały się w grupie określonej jako „Monety pribałtiki XVI–XX w.” (ГИМ № 92387), trzeci był wśród „Nieokreślonych monet zachodnioeuropejskich” (ГИМ № 93324).

Oprócz programu naukowego, organizatorzy włożyli dużo wysiłku w zorganizowanie życia kulturalnego. Codziennie organizowane były wycieczki do moskiewskich muzeów, w tym do Muzeum im. A. Puszkina, Galerii Trietiakowskiej, Muzeum Historycznego w Moskwie oraz na Kreml. Odbyły się również dwie wycieczki do podmoskiewskich monasterów oraz do Teatru Balszoi. Można nawet było odnieść wrażenie, że więcej energii włożono w zorganizowanie uczestnikom czasu wolnego, niż w same obrady. W efekcie XIII Ogólnorosyjska Konferencja Numizmatyczna odbył się w dosyć chaotycznej, lecz w sumie przyjemnej atmosferze. Organizatorem kolejnej, planowanej na 2007 rok XIV Ogólnorosyjskiej Konferencji Numizmatycznej, będzie Gabinet Monet i Medali Ermitażu w Sankt Petersburgu.

Mateusz Bogucki

Konferencja o monetach dynastii Luksemburgów

Sześćsetpięćdziesięciolecie cesarskiej koronacji Karola IV, króla Czech z dynastii luksemburskiej, zostało w kalendarzu numizmatycznym uczczone 10–12 maja 2005 r. konferencją „Luksemburgowie — mennictwo, medalierstwo i stosunki pieniężne”. Było to piąte spotkanie z cyklu „Peníze v proměňách času”, zwołane już niespełna 8 miesięcy po poprzednim, tym razem do dawnego klasztoru cysterskiego Święta Korona Cierniowa w miejscowości Zlatá Koruna pod Czeskim Krumlovem. Na długie liście instytucji sprawczych jest Katedra Historii Wydziału Historycznego Uniwersytetu Ostrawskiego, Działy Numizmatyczne Muzeum Narodowego w Pradze i Morawskiego Muzeum Ziemi w Brnie, Południowoczeska Biblioteka Naukowa w Czeskich Budziejowicach i Pracownia Terenowa Narodowego Instytutu Zabytków w Czeskich Budziejowicach. Organizatorem był oczywiście — jak poprzednio — inż. Jan Štefan, CSc. Niezwykłej atrakcyjności miejsca — średniowiecznego klasztoru wśród lasów nad Wełtawą — nie wsparła wyjątkowo zimna i dżdżysta

pogoda, sprzyjająca skupieniu na problematyce spotkania.

Spójna tematyka konferencji zaowocowała jakością merytoryczną 16 wygłoszonych referatów a dość luźny program pozwolił zarówno na wyczerpującą prezentację tematów jak i na swobodną dyskusję. W pierwszym dniu odbyła się sesja popołudniowa, którą poprowadził Jan Štefan. Najpierw Jarmila Hásková w obszernym wystąpieniu krytycznie skomentowała politykę finansową Jana Luksemburskiego w Czechach. Dyskusję (J. Militký) wywołała kwestia istnienia i prawdziwości miedzianych parvusów tego władcy. Petra Jánošíková szczegółowo omówiła system podatkowy Czech w okresie luksemburskim. Tomáš Krejčík w referacie „Pieczęcie Luksemburgów” (niestety nieilustrowanym) śledził rolę i występowanie poszczególnych typów pieczęci a także ich wpływ na monety. Na koniec Roman Zaoral omówił handel dalekosiężny Czech XIV–XV w. w świetle źródeł pisanych i numizmatycznych, ograniczając się wszelako do kierunku południowego i zachodniego (poświadczonego m.in. przez kontrasygnatury na groszach praskich). Dzień zakończył uroczysty wspólny obiad, podczas którego goście dzielili uwagę między specjalności kuchni czeskiej a bardzo ciekawe monety, przyniesione do omówienia przez niektórych uczestników.

W drugim dniu (11 V) przedpołudniową sesję prowadziła Jarmila Hásková, rozpoczął zaś Jiří Militký mocnym referatem o strukturze obiegu monetarnego południowych Czech w XIV i na początku XV w. Wykazał trwały, niewrażliwy na politykę monetarną królów czeskich udział w obiegu monet austriackich i bawarskich. Zajmował się też identyfikacją znanych ze źródeł pisanych monet prywatnych Oldřicha z Rožmberka. Jiří Hána w „Przyczynku do chronologii monet czeskich okresu husyckiego — uwagach metodycznych” zwrócił uwagę na kwestie przebijania jednych monet na drugie oraz wybijania tymi samymi stemplami haleryz bilonowych i czysto miedzianych. Václav Pinta szczegółowo zaprezentował rozpoznane przez siebie cechy odróżniające emisji groszy Karola IV na materiale skarbu z Hodonina. Kamil Smíšek zebrał znane i nieznanne znaleziska późnośredniowiecznych liczmanów z kontekstów archeologicznych, stosunkowo nieliczne na terenie Czech. W przerwie między

środowymi sesjami zebrani zwiedzili barokowe wnętrza klasztorne oraz przechowywane w nich zbiory starodruków Południowoczeskiej Biblioteki Naukowej (oryginalny księgozbiór klasztorny nie zachował się po józeffińskiej kasacie w 1785 r.). Sesji popołudniowej przewodniczyła Věra Němečková. Wówczas to Jan Štefan pokazał zasadzki niewłaściwego stosowania statystyki w badaniach metrologicznych groszy praskich. Ján Hunka omówił rolę węgierskiego mennictwa złotego w polityce cesarza Zygmunta, zwłaszcza wobec rozruchów husyckich. Dzień zakończył referat Borysa Paskiewiczza poświęcony próbom identyfikacji różnych drobnych denarów polskich i marchijskich współczesnych pretendowaniu Zygmunta — wówczas margrabiego brandenburskiego — do tronu polskiego.

Ostatni dzień konferencji rozpoczął Ján Hunka, kontynuując swe poprzednie rozważania, odniesione do monety denarowej Zygmunta. Pozostałe wystąpienia tej sesji poświęcone były postaciom Luksemburgów w twórczości medalierskiej, siłą rzeczy późniejszej od czasów panowania tej dynastii (Juliana Boublíková-Jahnová, Nad'a Vitanovská, Věra Němečková, Petr Haimann). Sesję prowadził i całą konferencję podsumował Borys Paskiewicz. Wygłoszono 16 z zapowiedzianych 20 referatów. Pokazały one politykę gospodarczą królów luksemburskich, szczegóły ich mennictwa oraz pamięć następnych pokoleń o dokonaniach członków tej dynastii. Zabrakło referatów omawiających mennictwo niemieckie Luksemburgów, ale i problematyka morawska była tym razem niemal nieobecna. Mimo to kilka referatów w istotnym stopniu posunęło naprzód wiedzę o mennictwie luksemburskim a zebrane w zapowiedzianym tomie konferencyjnym posłużą innym badaczom. Następne spotkanie, planowane na wrzesień 2006 r. we Vranovie pod Brnem, pod hasłem „Sejbalowe dni”, będzie poświęcone mennictwu „przedłużonego XIII stulecia”.

BRP

V. Międzynarodowe Kolokwium w Konstancji

„Badania własne i pokrewne dziedziny nauki w opracowaniu znalezisk monet. Bilans i perspektywy u progu XXI wieku.” — to

temat kolokwium, jakie odbyło się w dniach 4 i 5 marca 2005 w Konstancji w Niemczech. Zostało ono zorganizowane wspólnie przez Szwajcarski Zespół Roboczy nad Znalaziskami Monet (jest to wierne tłumaczenie: Schweizerische Arbeitsgemeinschaft für Fundmünzen, dalej SAF) oraz Niemiecką Komisję Numizmatyczną (Numismatische Kommission der Länder in der Bundesrepublik Deutschland, dalej NKBD) z okazji dwudziestolecia istnienia SAF. Szwajcarski projekt zorganizował już 4 kolokwia, których tematyką były znaleziska monet. Piąte kolokwium było zarazem pierwszym zorganizowanym wspólnie z niemiecką komisją numizmatyczną NKBD.

Kolokwium podzielono na dwie części. W pierwszej części, nazwanej „dyskusją panelową”, zebrali się przy wspólnym stole przedstawiciele wszystkich projektów europejskich, zajmujących się znaleziskami monet. Stronę polską godnie reprezentował prof. Alexander Bursche. Przedstawiano krótko projekty: cele osiągnięte i plany na przyszłość, problemy, z którymi borykają się numizmatycy w poszczególnych krajach, oraz wizje współpracy na przyszłość. Celem tej ważnej i bardzo ciekawej części kolokwium było poinformowanie przedstawicieli analogicznych projektów z innych krajów o stopniu zaawansowania prac nad inwentaryzacją znalezisk monet, ale także nad ich naukowym opracowaniem, o przeszkodach w realizacji planów, o współpracy z innymi projektami, a także o planach na przyszłość, czyli jak to ujęto w programie kolokwium, na lata 2005–2015. Ta część spotkania nosiła nazwę „Selbstwahrnehmung”.

W drugiej części kolokwium, tzw. „Fremdwahrnehmung”, oddano głos przedstawicielom pokrewnych dyscyplin. Referaty wygłosili archeolodzy, historycy, numizmatycy zajmujący się historią pieniądza i ikonografią oraz „muzealnicy”, a w dyskusji głos zabrała przedstawicielka epigrafiki (M. Kos-Sašel). Wygłoszono także referat na temat dwudziestoletniej działalności szwajcarskiego projektu.

Jednym z ważniejszych celów kolokwium było doprowadzenie do spotkania możliwie dużej grupy numizmatyków zajmujących się znaleziskami z całej Europy w celu nawiązania kontaktów i współpracy. Było to kontynuacją spotkania, które odbyło się we wrześniu 2004 na Uniwersytecie J. W. Goethego we Frank-

furcie nad Menem. W spotkaniu tym uczestniczyli czołowi badacze z kilku krajów Europy (Wielka Brytania, Belgia, Holandia, Dania, Niemcy, Szwajcaria, Austria i Polska), którzy chcą brać udział we wspólnym projekcie komputeryzacji bazy danych znalezisk monet antycznych, wykonanej na uzgodnionych zasadach. Chodzi tu o projekt Unii Europejskiej o nazwie E-content plus.

Warto wspomnieć na koniec o niezwykle ważnej i przydatnej publikacji, wydanej przy okazji piątego kolokwium. Praca, stanowiąca szósty tom *Untersuchungen zu Numismatik und Geldgeschichte* (Lausanne 2005), opracowana została przez R. C. Ackermann, H. R. Derschkę oraz C. Mages. Zawiera ona sformalizowany opis wszystkich europejskich projektów zajmujących się znaleziskami monet antycznych i średniowiecznych, wykaz publikacji, które powstały w wyniku działalności tych projektów, a następnie wykaz znalezisk monet z terenów Konstancji, miejsca organizacji piątego kolokwium. Książka ta jest bardzo przydatna i niewątpliwie godna polecenia, a redaktorzy zebrali od wszystkich uczestników kolokwium szczerze gratulacje nie tylko za publikację, ale także za sam pomysł jej wydania.

Renata Ciolek

Monety rzymskie poza granicami Cesarstwa. Konferencja w Nieborowie

W dniach od 3 do 6 września 2005 r. odbyła się w Pałacu Radziwiłłów w Nieborowie międzynarodowa konferencja zatytułowana: „Monety rzymskie poza granicami Cesarstwa. Drogi i fazy, konteksty i funkcje”, Warsztat Eksploratorski Europejskiej Fundacji Nauki. Jej zorganizowanie było możliwe dzięki finansowemu wsparciu Komitetu Nauk Humanistycznych Europejskiej Fundacji Nauki z siedzibą w Strasburgu (*Standing Committee for the Humanities, European Science Foundation* — dalej ESF). Miała ona status tzw. warsztatów eksploratorskich (*Exploratory Workshop*). Granty na ich organizację przyznawane są, w drodze konkursów corocznie ogłaszanych przez ESF, grupie niespełna 10% spośród zgłaszanych projektów. Konferencja w Nieborowie była jedyną polską inicjatywą, która zyskała aprobatę na rok 2005. Organizacja tego typu

warsztatów ESF, niesłyszanie prosta od strony technicznej i wbrew częstokroć powtarzanym opiniom, klarowna od strony biurokratyczno-księgowej, uwarunkowana jest jednak ściśle określonymi zasadami. Dotyczą one przede wszystkim czasu ich trwania (maksimum 3 dni), kryterium doboru uczestników pod względem ich liczby całkowitej (de facto do 30 osób) oraz z poszczególnych krajów (np. nie więcej niż 5 osób z kraju organizatora), miejsca ich pracy (w zasadzie mogą wywodzić się wyłącznie z krajów będących członkami Komisji Europejskiej), proporcji wieku, stażu naukowego, płci itd. (szerzej patrz http://www.esf.org/esf_activity_home). Z tego też względu, jako organizatorzy tego spotkania, chcielibyśmy gorąco przeprosić polskich i zagranicznych kolegów, wyrażających chęć uczestnictwa w naszej konferencji, za brak możliwości ich przyjęcia. Dodatkowe utrudnienie stanowiła bardzo ograniczona pojemność sali odczytowej w Nieborowie, gdzie nieświadomi skali zainteresowania problematyką, postanowiliśmy rok temu ulokować obrady.

Ze strony instytucjonalnej konferencja została zorganizowana przez Uniwersytet Warszawski i odbywała się pod patronatem Rektora, który sfinansował także uczestnictwo kolegów z krajów nie należących do Komisji Europejskiej (Ukrainy, Gruzji i Rumunii). W merytorycznym przygotowaniu spotkania współpracowali z nami prof. Reinhard Wolters z Uniwersytetu Karla Ebhardta w Tybindze oraz prof. Marcus von Kaenel i dr David Wigg-Wolf z projektu „Znaleziska monet antycznych” (Fundmünze der Antike) z siedzibą we Frankfurcie nad Menem.

Główną tematykę konferencji stanowiła analiza kontekstu archeologicznego i historycznego monet rzymskich występujących poza granicami Cesarstwa i ich funkcji w społecznościach barbarzyńskich. Punktem wyjścia było podsumowanie dotychczasowej wiedzy o znaleziskach monet antycznych w Barbaricum. Na tym tle przeprowadzono porównawczą analizę roli pieniądza w społecznościach zamieszkujących obie strony limesu. Istotnym elementem było określenie kierunków przyszłych badań, w tym zwłaszcza uwzględniania kontekstu archeologicznego znalezisk monet w inventarzach. Dlatego też dyskusja stanowiła niezwykle ważne miejsce w programie obrad, co

zostało szczególnie wyraźnie zaznaczone na stronie internetowej ESF zapowiadającej konferencje w Nieborowie. Fakt funkcjonowania tej zapowiedzi stał się bezpośrednią przyczyną dużego zainteresowania tematyką warsztatu przez szerokie grono naukowców i studentów z całej Europy.

W konferencji wzięło udział łącznie 31 badaczy z 15 krajów. Organizatorzy zaproponowali każdemu z zaproszonych uczestników ściśle określone ramy tematyczne referatu. Pragnęliśmy, aby zostały zanalizowane wszystkie obszary poza granicami Cesarstwa, na których występują znaleziska monet rzymskich a także przyłimesowe obszary prowincji. Nie udało się to jedynie w odniesieniu do Sri Lanki i obszarów bałtyjskich, ze względu na nieobecność trzech planowanych pierwotnie badaczy. Większość referatów nadesłała streszczenia swych wystąpień, które zostały wydrukowane i udostępnione wszystkim uczestnikom spotkania.

Konferencja podzielona została na 6 części. W sesji wstępnej referat wprowadzający w problematykę przedstawił prof. Reinhard Wolters. Znalezisk monet greckich w Barbaricum dotyczyło wystąpienie prof. Mariusza Mielczarka, zaś odkrycia monet celtyckich w strefie nadreńskiej omówił dr David Wigg-Wolf. Następnie zostały wygłoszone referaty na temat „niepieniężnej” funkcji monet w Cesarstwie (prof. Johann van Heesch), stopnia zapotrzebowania na pieniądź w Cesarstwie i poza jego granicami (dr Richard Reece), a także informacji źródeł pisanych dotyczących okoliczności napływu monet do Barbaricum w pierwszym tysiącleciu po Chr. (dr Peter Kehne).

W sesji popołudniowej przystąpiono do charakteryzowania znalezisk monet z poszczególnych terenów, rozpoczynając od obszarów zachodnich Europy. Badacze największy nacisk starali się położyć na konteksty archeologiczne, w których dokonywano odkryć. Pierwsze dwa referaty dotyczyły znalezisk w Wielkiej Brytanii: o obszarach Walii mówił dr Peter Guest, zaś tereny północno-wschodniej Szkocji na przykładzie skarbów z Birnie scharakteryzował Nicolas Holmes. Znaleziska z delty Renu analizowała dr Fleur Kemmers, natomiast odkrycia z terenu położonego na wschód od tej rzeki scharakteryzował prof. Michael Erdrich.

Znaleziskami z Dolnej Saksonii i Westfalii zajął się dr Frank Berger, zaś z terenu między Łabą i Odrą — dr Holger Komnick. Wszystkie te referaty były niezwykle starannie przygotowane i cała sesja dała bardzo kompetentny obraz znalezisk z Brytanii i zachodnich części Barbaricum. Jego uzupełnieniem były dwa referaty w kolejnej, trzeciej już sesji dotyczącej obszarów północy i południowego-wschodu Barbaricum, poświęcone niezwykle interesującym odkryciom z Danii (dr Helle Horsnaes i Line Bjerg). Znaleziska monet rzymskich z terenu zajmowanego przez ludność kultury przeworskiej i wielbarskiej scharakteryzowała dr Renata Ciołek, z terenu kultury czerniachowskiej — prof. Borys Magomedov, zaś odkrycia monet bizantyńskich na obszarach Barbaricum opisał obszernie dr Marcin Wołoszyn. Wobec niespodziewanej nieobecności prof. Micholasa Michelbertasa krótki zarys kontekstu występowania monet rzymskich na obszarach bałtyjskich przedstawił prof. Aleksander Bursche.

Nieco mniej zajmująca była czwarta sesja poświęcona terenom naddunajskim. Referaty prof. Wolfganga Szaiverta (znaleziska z obszaru położonego nad środkowym Dunajem) oraz prof. Günthera Dembskiego (odkrycia monet rzymskich z zadunajskiej Austrii) w niewielkim stopniu poruszyły problematykę kontekstów archeologicznych i funkcji monet. Również wystąpienie o znaleziskach z terenu Wielkiej Niziny Węgierskiej, autorstwa dr Melindy Torbagyi oraz opracowanie dotyczące obszaru położonego nad dolnym Dunajem zaprezentowane przez mgr Delję Moisl wbrew tytułowi obu referatów, nie były bezpośrednio związane z główną tematyką konferencji. Usłyszeliśmy za to bardzo ciekawe i ważne dla omawianej problematyki referaty na temat monet z Czech (mgr Jiří Militký) oraz Słowacji (dr Eva Kolníková).

W ostatnim dniu konferencji zajęto się znaleziskami z terenów wschodu i południa. Dr Tedo Dundua przedstawił kwestie dotyczące czasu i okoliczności napływu monet rzymskich do Gruzji. Opublikował on przygotowaną specjalnie na konferencję w Nieborowie niewielką broszurkę zawierającą przemyślenia na omawiany temat. Znaleziska z Armenii scharakteryzował dr Georges Depeyrot, zaś dr Hans-Christopher Noeske wygłosił bogaty

w częstokroć niepublikowane dane źródłowe referat o odkryciach monet w strefie doliny Nilu aż do V. katarakty. Kolejna część konferencji poświęcona była niezwykle interesującej problematyce monet znajdujących w Indiach. Wystąpili tutaj prof. Reinhard Wolters, który omówił nieznanne dane zachowane w gabinecie numizmatycznym Uniwersytetu w Tybindze oraz przede wszystkim dr David W. MacDowall, który zreferował wiele ciekawych, nigdy niepublikowanych znalezisk monet znanych mu z autopsji.

Sesja końcowa poświęcona była szerzej pojmowanej funkcji monet rzymskich w życiu ludów barbarzyńskich. Prof. Jerzy Kolendo wygłosił bardzo istotny referat o przekazie Tacyty, dotyczącym traktowania monet przez barbarzyńców. Prof. Jan Bemmann zajął się rzymskimi monetami znajdującymi w grobach na terenach środkowego i północnego Barbaricum. O subaeratach, monetach zbarbaryzowanych i naśladownictwach monet mówił dr Marcus Peter, zaś prof. Aleksander Bursche zaprezentował substancywistyczny model funkcji monet rzymskich w Barbaricum. Referat ten, utrzymany w duchu polemicznym z wieloma poprzednimi wystąpieniami, stał się jednocześnie podstawą burzliwej i długotrwałej dyskusji kończącej konferencję.

W przerwach obrad i po ich zakończeniu część uczestników omawiała szczegóły przygotowania międzynarodowego projektu INTERFACE, tj. dostępnej internetowo centralnej bazy danych znalezisk monet antycznych, zgłaszanego w końcu października 2005 r. przez Uniwersytet we Frankfurcie nad Menem na konkurs Unii Europejskiej *eContentplus*.

Na ręce organizatorów napłynęło wiele słów uznania dotyczącego organizacji, przebiegu i merytorycznej zawartości spotkania w Nieborowie. Tematyka była dobrana w taki sposób, że każdy niemal referat budził zainteresowanie większości pozostałych uczestników. Przewidziana jest publikacja materiałów z konferencji, w której wydane zostaną wygłoszone referaty, uwzględniające w miarę możliwości uwagi i sugestie słuchaczy zgłaszane po każdym wystąpieniu.

Spotkaniu towarzyszyło zwiedzanie pałacu w Nieborowie i parku w Arkadii oraz koncert szopenowski w wykonaniu prof. Jerzego Romaniuka.

Szczegółowe sprawozdanie z konferencji jest udostępnione na stronie internetowej Europejskiej Fundacji Nauki pod adresem: www.esf.org/esf_genericpage.php.

Renata Ciołek i Aleksander Bursche

Nowe honory, stopnie i stanowiska

W dniu 18 czerwca 2005 Zgromadzenie Walne Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie dokonało wyboru nowych członków. Wśród nich — jako członek korespondent — znalazł się prof. Stanisław Suchodolski. Uroczystego wręczenia dyplomu na następnym Zgromadzeniu Walnym w dniu 19 listopada 2005 dokonali Prezes PAU prof. Andrzej Białas oraz Dyrektor Wydziału II Historyczno-Filozoficznego prof. Janusz Kozłowski. W ten sposób liczba członków Akademii zajmujących się badaniem historii pieniądza zwiększyła się do trzech, wcześniej bowiem w jej skład weszli: prof. Jerzy Kolendo (1997) i prof. Ryszard Kiersnowski (2001).

*

Na posiedzeniu 28 września 2005 Senat Uniwersytetu Wrocławskiego powołał dra hab. Borysa Paszkiewicza na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Instytucie Archeologii tej uczelni. B. Paszkiewicz prowadzi tu m.in. dwusemestrowy cykl wykładów „Historia monety od starożytności po wiek XIX”.

*

W nowej siedzibie Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (d. Szkoła Główna, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28) odbyła się 12 października 2005 publiczna obrona pracy doktorskiej Mateusza Boguckiego: „Najstarsze ośrodki handlowo-rzemieślnicze w strefie nadbałtyckiej. Początki i podstawy rozwoju we wczesnym średniowieczu”. Promotorem był prof. Andrzej Buko, recenzentami natomiast, którzy wysoko ocenili pracę, prof. Lech Leciejewicz (nie mógł przybyć osobiście) i prof. Henryk Samsonowicz. Wymieniona praca bazuje zarówno na nielicznych źródłach pisanych, jak i na źródłach materialnych — archeologicznych. Wśród tych ostatnich ważną rolę odgrywają również źródła numizmatyczne, a przede wszystkim dirhemy arabskie. Ich dobrą znajomością miał okazję wykazać się autor.

Obrona zakończyła przewód doktorski rozpoczęty przed czterema laty w ramach sty-

pendium doktoranckiego przyznanego w Instytucie Archeologii UW. Obecnie dr Bogucki jest adiunktem w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN.

*

Ostatnio powstały również dwie numizmatyczne prace magisterskie. W Instytucie Prehistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Marta Merklinger-Czerwiniak napisała pod kierunkiem prof. dr Hanny Kóćki-Krenz pracę „Monety sasanidzkie na obszarze basenu Morza Bałtyckiego”. Obrona odbyła się w listopadzie 2004 r.

W Instytucie Archeologii UW na seminarium prof. S. Suchodolskiego Łukasz Czwojda napisał pracę: „Pecksy. Próba interpretacji nacięć na wczesnośredniowiecznych monetach”. Obronił ją 27 czerwca 2005, zdając egzamin z wynikiem celującym.

*

W związku z odejściem w końcu 2004 r. mgr Kunki Mitkovej-Szubert na emeryturę, nowym kierownikiem Działu numizmatycznego Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie został mgr Maciej Widawski. Wcześniej był on zatrudniony w Gabinetie Monet i Medali Muzeum Narodowego w Warszawie. Z kolei jego miejsce w Muzeum Narodowym zajął mgr A. Romanowski — młody absolwent archeologii UW.

E.P.M.

Sprawozdanie z działalności Komisji Numizmatycznej w 2005 r.

W bieżącym roku odbyło się, jak zwykle, 5 otwartych spotkań Komisji Numizmatycznej Komitetu Nauk Historycznych. Na pierwszym z nich w dniu 18 lutego mgr Marta Męclewska przedstawiła wyniki swoich wieloletnich studiów nad kolekcją numizmatyczną ostatniego króla Polski (*Kolekcja Stanisława Augusta w świetle źródeł archiwalnych*). Zebrani zostali zapoznani z trwającym ciągle, detektywistycznym śledztwem prowadzonym przez autorkę i współpracowników w archiwach i kolekcjach zarówno rosyjskich, jak i ukraińskich. W wyniku tych poszukiwań udało się odnaleźć część dawnych inwentarzy, zbiorów bibliotecznych a nawet oryginalnych szaf, w których były one pomieszczone. Drugi referat wygłosił tego samego dnia mgr Jakub Łyszkowski: *O sposo-*

bach powstawania pojedynczych znalezisk monet z wczesnego średniowiecza (por. tekst w WN XLIX, 2005, z. 1, s. 1–21). Był to fragment jego pracy magisterskiej, następny zostanie opublikowany w WN w ciągu 2006 r.

Posiedzenie w dniu 18 kwietnia poświęcone było Kazimierzowi Stronczyńskiemu (1809–1896), twórcy systematyki polskich monet średniowiecznych. Jego życie i działalność omówił prof. Stefan K. Kuczyński w referacie *Wokół biografii Kazimierza Stronczyńskiego*, wykorzystując swój tekst przygotowany do Polskiego Słownika Biograficznego. Dobre uzupełnienie stanowił komunikat mgr Michała Zawadzkiego *Nowe spojrzenie na mennictwo Władysława Jagiełły w świetle skarbu półgroszy z Łodzi*. Autor zaproponował tu nową klasyfikację i chronologię półgroszy Jagiełły, wykorzystując wielki zespół tych monet odkryty na miejscu wtórnym w Łodzi, a przechowywany obecnie na Zamku Królewskim w Warszawie. Na zakończenie odbyła się prezentacja i promocja reedycji głównego dzieła Stronczyńskiego: *Dawne monety polskie dynastii Piastów i Jagiellonów*, cz. I–III, Piotrków 1883–1885.

Na spotkaniu w dniu 16 maja jedynym referentem był nasz coroczny gość — dr Peter Ilisch z Westfälisches Landesmuseum w Münster. Tym razem przedstawił on bardzo szeroki temat: *Numizmatyka w Niemczech*. Ukazane zostały wszystkie aspekty działalności naukowej, wydawniczej, handlowej i kolekcjonerskiej. Tekst był wygłaszany w języku niemieckim, a następnie główne jego tezy tłumaczono na język polski.

Pierwsze posiedzenie po wakacjach 17 października poświęcone było zabiegom magicznym, jakim poddawano pieniądze. Dwaj młodzi absolwenci archeologii specjalizujący się w zakresie historii pieniądza przedstawili główne tezy swoich prac. Łukasz Czwojda w referacie *Nacięcia na monetach wczesno-średniowiecznych jako świadectwo zabiegów magicznych* wyjaśniał, w jaki sposób i w jakim celu wykonywano tzw. pecksy. Łukasz Miechowicz natomiast mówił o *Pieniądzu jako przedmiocie praktyk magicznych w świetle źródeł etnograficznych*. Oba wystąpienia wzbudziły wielkie zainteresowanie zebranych i wywołały żywą dyskusję. Przewiduje się ich publikację na łamach WN w 2006 r.

Na ostatnim posiedzeniu w roku sprawozdawczym w dniu 2 grudnia prof. S. Sucho-

dolski mówił o *Ikonografii monet Sławnikowiców*, a ściślej rzecz biorąc Sobiesława, syna Sławnika. Zaproponowana została nowa interpretacja wyobrażeń Manus Dei z mieczem, ptaka i ukoronowanej głowy na wprost. W tym ostatnim przypadku ma ona symbolizować nie Sobiesława, lecz cesarza Ottona III lub raczej św. Wacława. Referat prof. Borysa Paszkiewicza, *Skarb Zgłowiączka II: przyczynek do mennictwa kujawskiego i mazowieckiego w połowie XIII w.* dotyczył nowych typów monet, które niedawno odkryto na Kujawach. Zostały one przypisane synom Konrada Mazowieckiego: Bolesławowi I i Kazimierzowi Kujawskiemu.

Na końcu każdego z posiedzeń omawiane były sprawy bieżące dotyczące WN, nowych publikacji, już odbytych i planowanych sesji. Informowano m.in. o zbliżającym się jubileuszu 80-lecia prof. Ryszarda Kiersnowskiego, a także o przygotowywanej na październik 2006 r. sesji, mającej upamiętnić 50-lecie WN. Jej temat określono następująco: „Obieg pieniężny w starożytności, w średniowieczu i w czasach nowożytnych: czas, zasięg, intensywność”.

W zebraniach, poza członkami Komisji Numizmatycznej, uczestniczyli goście z całej Polski. Frekwencja wynosiła na ogół ok. 30 osób.

S. Suchodolski

Od redakcji

Ponieważ Maciej Widawski zrezygnował z pełnienia funkcji sekretarza redakcji WN, jego miejsce, poczynając od zeszytu 2/2005, zajął dr Mateusz Bogucki — adiunkt w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN. W ten sposób zarówno redaktor, jak i sekretarz spotkali się po raz pierwszy w tym samym budynku, będącym oficjalną siedzibą redakcji (Al. Solidarności 105, 00-140 Warszawa, pok. 222). Jednocześnie do redakcji został dokooptowany Michał Zawadzki (Zamek Królewski w Warszawie), który będzie odpowiedzialny za dział znalezisk.

Maciejowi Widawskiemu gorąco dziękujemy za blisko dziesięcioletnią współpracę i pełnienie bardzo czasochłonnej funkcji sekretarza redakcji.